

PRIKAZ KNJIGE

DUGAC, Željko, *O sestrama, siromašnima i bolesnima: Slike socijalne i zdravstvene povijesti međuratnog Zagreba*, Srednja Europa, Zagreb, 2015. 244 str.

Sestrinstvo u Hrvatskoj, kao profesija započela se edukacijski i društveno oblikovati nakon prvog svjetskog rata. Na poticaj austrougarskog monarha, a po uzoru na opću bolnicu u Beču, uz novčanu pomoć Rockefellerove fondacije, započela je izgradnja prvih bolnica. Za rad u bolnicama bilo je potrebno osposobiti stručni kadar te je zaslugom dr. Andrije Štampara, a na poticaj dr. Vladimira Čepulića, 1921. godine u Zagrebu otvorena prva Škola za sestre pomoćnice. Za nadstojnicu škole imenovana je sestra Jelka pl. Labaš, koja je svoje obrazovanje stekla u Bolnici Crvenog Križa Rudolfinerhaus u Beču. Škola za sestre pomoćnice je dala generacije sestara koje su skrbile za siromašne i bolesne i temelj je u razvoju sestrinstva koje posebice krasi educiranost, kompetencije, stručnost, odgovornost, empatija i poštivanje tuđih emocija.

Autor knjige, prof.dr.sc. Željko Dugac znanstveni je savjetnik u Zavodu za povijest i filozofiju znanosti, Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti i predavač na poslijediplomskom doktorskom studiju Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. U svojim

istraživanjima bavi se poviješću zdravstva i medicine, javnog zdravstva te socijalne i društvene povijesti u prvoj polovici 20. stoljeća. Knjiga „*O sestrama, siromašnima i bolesnima: Slike socijalne i zdravstvene povijesti međuratnog Zagreba*“, zaokružuje njegova višegodišnja istraživanja javnog zdravstva i socijalne povijesti međuratnog razdoblja.

Na početku knjige, autor opisuje svoj istraživački pristup u proučavanju sestrinstva te izvore koji su mu omogućili locirati fondove i dokumente koje će istraživati. Poticaj za knjigu dala mu je spisateljica Snježana Grković-Jovanović, kći legendarne sestre Lujze Jovanović Wagner. Većina građe koju koristi u knjizi, pripada fondovima pohranjenim u Državnom arhivu u Zagrebu: Središnji ured sestara pomoćnica u Zagrebu i Društvo diplomiranih sestara pomoćnica. Kao nadopuna arhivskoj građi koja je u nekim dijelovima nedostatna, koristi članke objavljene u javnim glasilima, koji su, kako sam autor objašnjava „*svojevrsan ventil kroz koji na jednostavniji i ležerniji način odražava onodobni duh grada, njegove tragedije, strahove, javne atrakcije i*

kolektivna drama te vječite teme ljubavi i smrti, siromaštva i bogatstva.“ Upravo publicističkim tekstom „Zagrepčanka, koja je sve dala za ljubav“, objavljenom u dnevniku Večer, 10.01.1934., koji govori o životnoj sudbini jedne mlade žene u Zagrebu 1930-ih godina, izvrsno daje paradigmatički uvid u raznovrsne probleme što su pratili gradsku svakodnevicu u kojoj su živjele i radile sestre pomoćnice.

Sadržaj knjige koncipiran je u dva dijela. Prvi dio posvećen je sestrama pomoćnicama, a čine ga poglavlja: *O sestrama pomoćnicama, Sestrinstvo-novo i žensko zanimanje, Središnji ured za socijalno- medicinski rad sestara pomoćnica, Kućne posjete, Sestre socijalne radnice, Sestre zdravstvene prosvjetiteljice, te Slike iz života i rada sestara pomoćnica.* U tom dijelu knjige govori o uvjetima za otvaranje Škole za sestre pomoćnice, radu škole, te vodećim osobama u školi, zatim opisuje smještaj sestara u Domu i uputama o radu, opisuje staleška prava sestara, izgled uniforme i važnost značke kao posebnog obilježja sestrinstva. Posebno poglavlje posvećuje sestrijskoj torbi koja je bila definirana propisom u izgledu i sadržaju. Nadalje, opisuje probleme oko nabavke uniforme i ispravnog nošenja uniforme te krađe identiteta. Kako se s razvojem struke pojavila potreba za osnivanjem strukovnog društva i stručnog glasila, u jednom

poglavlju su istaknuti važni podaci o djelovanju strukovnog društva koje je promicalo status, ideje i potrebe sestrinstva, te otvaranje Središnjeg ureda za socijalno-medicinski rad sestara pomoćnica, kao *kruna* u socijalno-medicinskom radu sestara. Kroz nekoliko poglavlja opisan je konkretan rad sestara pomoćnica kao što su kućne posjete učenicima koji ne stanuju kod roditelja, te problemi oko kućnih posjeta i izvidi na terenu, tečajevi *Majka i dijete, Domaćinski tečajevi, Tkalački tečaji* putem kojih se djelovalo na opismenjavanju i dijelio prosvjetni materijal.

Drugi dio knjige govori o ljudima o kojima su sestre brinule i o uvjetima u kojima su živjeli, a sadrži poglavlja: *O stambenim prilikama, Djeca, Majke, Očevi, Hraniteljice, Bolesti koje su obilježile vrijeme, Slike mračne svakodnevice, Treća životna dob.* Uz praktičan rad na terenu, sestre su ispunjavale obrasce u koje su upisivale svoja zapažanja prilikom kućnih posjeta te ih arhivirale u kartoteku u Središnjem uredu i koristile u daljnjem radu s pojedinom obitelji. Upravo tim obrascima, danas možemo rekonstruirati tadašnju svakodnevicu, standarde stanovanja i života obitelji, kao i mjere koje je zdravstvo i medicina poduzimala za zdravlje ljudi. U poglavlju o djeci opisuje se rad sestara pomoćnica s bolesnom djecom koje su obilazile temeljem prijave *Gradskog*

dječjeg ambulatorija i Školske poliklinike. Prema izvješćima o radu može se vidjeti da su djeca najviše bolovala od tuberkuloze, vodenih kozica, hripavca, parotitisa, dizenterije i difterije, parazitarnih bolesti te oboljenja kože što je bilo vezano uz neadekvatnu osobnu higijenu i higijenu odjeće i posteljine. Prilikom kućnih posjeta bolesnom djetetu uz pružanje zdravstvene njege, sestre su davale propisane lijekove, promatrale stanje u obitelji, kako se roditelji brinu o djetetu, kakvi su odnosi između članova u obitelji, te utjecale na primjenu i održavanje higijenskih mjera i mjera za zaštitu od zaraze ostalih članova obitelji. Nadalje, u poglavlju o djeci govori se o brizi za napuštenu djecu, zbrinjavanje siročadi, usvajanju djece i čedomorstvu, te o odabiru i slanju djece u ljetnim mjesecima u oporavilišta u gorske i morske krajeve, čija koordinacija je bio zadatak sestara iz Središnjeg ureda. Poglavlja *Majke i Očevi*, dobili su svoj naslov iz razloga što se u to vrijeme, žena promatrala isključivo kao majka, a muškarac, ako nije bio *primarno bolestan ili agresivan prema okolini*, kroz *očinstvo i brigu za djecu i ženu*. Iz dokumentacije koju su vodile sestre pomoćnice, mogu se uočiti detalji o tadašnjem bračnom/izvanbračnom životu, o statusu djece (zakonitoj i nezakonitoj), samohranim majkama, udanim ženama koje su zbog nezaposlenosti muža, nakon poroda bili u bijedi, o ženama koje su živjele u

izvanbračnoj zajednici s muškarcem, o slaboj brizi očeva za djecu, o posljedicama uzrokovanim agresivnim očevima i očevima alkoholičarima, te o utvrđivanju očinstva, utjecaju očeve bolesti i smrti na obitelj. Sestre pomoćnice imale su veliku ulogu u kontroli *hraniteljica*, žena, koje su u svoje domaćinstvo uzimale djecu i davale im potrebnu skrb za određena novčana primanja. Dokumenti otkrivaju da su za uvođenje reda u poslove oko *hraniteljstva*, sestre surađivale i sa policijom. Kao bolesti koje su obilježile ondašnje vrijeme, navode se tuberkuloza, malarija te posljedice prekomjernog konzumiranja alkohola. Uloga sestara pomoćnica bila je zdravstvena i medicinska skrb, održavanje higijenskih prilika, izoliranje bolesnika radi zaštite ostalih članova obitelji *te zdravstveno prosvjeđivanje o načinu higijenskog i zdravstveno ispravnog ponašanja bolesnika i okoline*. Posebno poglavlje daje slike mračne svakodnevice, opisuju se evidentirana zlostavljanja, prostitucija, skitnice i prosjaci te uloga Suda za mladež koji je bio *više pedagoška nego pravna ustanova*. Posljednje poglavlje u knjizi govori o ulozi sestara pomoćnica u skrbi za starije osobe, posebno kada su starije osobe skrбиле za malu djecu koju su ostavili njihovi roditelji, stare roditelje koje su njihova djeca odbacila, nemoćne i senilne osobe, *a samoća i napuštenost često je bila i odlika života ljudi treće životne dobi*

u međuratnom Zagrebu. Na kraju knjige, kroz 65 autentičnih slika prikazan je izgled, život i rad sestara pomoćnica, koje su pratile stanovnike grada pružale im zdravstvenu, medicinsku i socijalnu pomoć, *te bile uz njih u teškim životnim prigodama, posebice kada bi ih mučile bolesti i siromaštvo.*

Izdavanje ove knjige je vrijedan doprinos sagledavanju uloge sestara pomoćnica kroz prikaz načina rada po principu koje je

postavila struka, a zabilježen u dokumentima koje su sestre same kreirale i ispunjavale. Također, sestriški obrasci iz toga vremena, opisno i vrlo precizno ispunjeni, daju osnovu za proučavanje života i rada ljudi u prvoj polovici 20.stoljeća. Knjiga je koristan materijal istraživačima na području sestinstva, ali i zanimljivo štivo za širu populaciju jer bez uljepšavanja, daje vjeran prikaz teške stvarnosti međuratnog razdoblja,

Dubravka TRGOVEC